

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Анна-Марія АНДРЕЛА

*доктор філософії у галузі права, асистент кафедри
Цивільного права та процесу юридичний факультету
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасний розвиток корпоративних відносин, зокрема поширення організаційно-правової форми товариств з обмеженою відповідальністю, зумовлює зростання кількості спорів, пов'язаних із поділом майна подружжя. Особливої складності такі спори набувають у випадках, коли один із подружжя є учасником господарського товариства, а внесок до статутного капіталу сформовано за рахунок майна, набутого у шлюбі. У цьому контексті ключового значення набуває питання правової природи корпоративних прав та можливості їх віднесення до об'єктів спільної сумісної власності подружжя.

Нормативне регулювання корпоративних прав в Україні має комплексний характер. Податковий кодекс України визначає їх як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі господарської організації та включає правомочності на участь в управлінні, отримання дивідендів та частини майна у разі ліквідації¹. Водночас Цивільний кодекс України (ст. 96-1) розглядає корпоративні права як сукупність правомочностей учасника юридичної особи², що виникають на підставі його участі у ній. Узгоджене тлумачення цих норм дозволяє визначити корпоративні права як комплекс майнових і немайнових прав, що мають похідний характер від частки у статутному капіталі.

Водночас принциповим є розмежування трьох категорій: майна, внесеного до статутного капіталу; частки у статутному капіталі; корпоративних прав. Майно, внесене до статутного капіталу, переходить у власність юридичної особи. Частка у статутному капіталі може розглядатися як об'єкт цивільних прав та, за певних умов, входити до складу спільного майна подружжя. Натомість корпоративні права не виступають самостійним об'єктом цивільного обороту, а є сукупністю правомочностей, пов'язаних з участю у юридичній особі, що унеможливує їх отождення з об'єктом права власності.

¹ Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.

² Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.

Особливу увагу слід приділити правовим наслідкам внесення спільного майна подружжя до статутного капіталу товариства. У такому випадку відбувається трансформація правового режиму майна: право власності на нього переходить до юридичної особи, яка є самостійним суб'єктом права. Відтак подружжя втрачає речове право на передане майно, а їх інтереси набувають іншої правової форми.

Зазначений підхід знайшов своє підтвердження у практиці Верховного Суду, зокрема у постанові Великої Палати від 10 квітня 2024 року у справі № 760/20948/16-ц³. Суд виходить із того, що другий із подружжя, який не є учасником товариства, не набуває корпоративних прав та не може претендувати на майно юридичної особи. Його правовий інтерес трансформується у зобов'язальне право вимоги до іншого з подружжя – щодо частини вартості внеску або доходів, отриманих у результаті участі у товаристві.

Аналогічна правова позиція простежується і в інших рішеннях Верховного Суду, де підкреслюється, що об'єктом поділу між подружжям у таких правовідносинах є не корпоративні права як такі, а їх економічний результат. Це відповідає положенням ст. 115 Цивільного кодексу України⁴, згідно з якими учасник товариства не має речового права на майно юридичної особи, а наділений зобов'язальними правами, зокрема правом на отримання дивідендів або вартості частки.

Водночас практичне розмежування спільного майна подружжя та особистого майна одного з них при формуванні статутного капіталу залишається проблемним. Законодавство не містить спеціального механізму фіксації правового режиму коштів або майна, що вносяться до статутного капіталу. Відсутність обов'язку декларування джерела походження внеску створює передумови для виникнення спорів та ускладнює доказування у суді.

У цьому контексті особливого значення набувають докази походження коштів або майна, зокрема нотаріально посвідчені заяви другого з подружжя чи інші документи, що підтверджують особистий характер внеску. Водночас відсутність таких доказів не змінює загального підходу до визначення правового режиму корпоративних прав, а лише впливає на обсяг майнових вимог між подружжям.

Таким чином, системний аналіз норм цивільного та сімейного законодавства⁵, а також судової практики дозволяє дійти висновку про неможливість розгляду корпоративних прав як об'єкта спільної сумісної власності подружжя. Вони мають самостійний правовий режим,

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.04.2024 у справі № 760/20948/16-ц.

⁴ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.

⁵ Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III.

обумовлений природою юридичної особи та корпоративних правовідносин.

Ключовою помилкою у підходах до кваліфікації корпоративних прав у контексті спільної сумісної власності подружжя є їх сприйняття як різновиду майна, що підлягає поділу за загальними правилами сімейного права. Такий підхід ігнорує юридичну природу корпоративних прав як комплексу правомочностей, нерозривно пов'язаних з особою учасника та функціонуванням юридичної особи.

Насправді участь одного з подружжя у господарському товаристві не створює режиму “спільної участі” у корпоративних відносинах, а лише формує похідний майновий інтерес другого з подружжя. Саме тому об'єктом правового захисту у таких правовідносинах має виступати не частка чи корпоративні права як такі, а їх вартісний еквівалент.

У цьому контексті доцільно говорити про трансформаційну модель прав подружжя, відповідно до якої спільна сумісна власність не зникає, а змінює свою правову форму – із речового права на майно у зобов'язальне право вимоги.

Такий підхід дозволяє одночасно забезпечити:

- збереження принципу самостійності юридичної особи;
- стабільність корпоративних відносин;
- ефективний захист майнових інтересів подружжя.

Відтак корпоративні права не можуть розглядатися як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, а мають кваліфікуватися як особливий правовий феномен, у якому поєднуються елементи корпоративних та зобов'язальних правовідносин.